

УДК 784.75: 372.878

Остапенко Л. В., Ковмір Н. В.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВЦЯ

А Розглядається комплексний підхід до виховання індивідуальності естрадного вокаліста. Його образ постає тут як злиття технічності музичного виконавця та театрального актора. Естрада у сучасній соціокультурній ситуації є чи не найвпливовішою ланкою масової культури, а тому баланс між професіоналізацією та опануванням загальної виконавської культури вокалістом набуває особливої актуальності.

Ключові слова: виконавська майстерність; комплексний підхід у педагогіці; музична педагогіка; естрадне виконавство; індивідуальність вокаліста

Актуальність проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація відсилає до ренесансної універсальності: вона вимагає від митця, виконавця всебічного розвитку та різноаспектної обізнаності. Але є й інша сторона медалі: тяжіння багатьох сфер культури, у тому числі музичного виконавства, до поглиблення та звуження області спеціалізації обумовлює наростання тенденції професіоналізації, яка має як позитивні, так і негативні риси. Деталізоване вивчення дисциплін, які знаходяться у центрі карти професійних компетентностей, з одного боку, сприяє підвищенню якості освіти, але з іншого – така вузька спеціалізаційна спрямованість має наслідком однобічний розвиток професіонала. Вищезазначене є справедливим і для естрадних вокалістів, коли вони, при використанні лише консервативних методик у навчанні, втрачають можливість відповідати на виклик часу. Це пов'язано з тим, що увага приділяється, як правило, технічним аспектам виконавства, а за бортом корабля залишаються, між тим, такі моменти, як підготовка естрадного номеру, театральність, синтетичність і пластичність, які теж знаходяться у полі майстерності естрадного виконавця. Необхідність урівноваження домінуючої професійної спеціалізації та того, що знаходиться на периферії, зумовлює актуальність звернення до комплексного підходу у музичній педагогіці.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Музична педагогіка – це поле інтересу не лише безпосередньо вчителів і метрів, але й самих виконавців. Їй приділяли увагу такі дослідники, як Д. Аспелунд, предметом дослідження якого був розвиток співака та його голос, Л. Баренбойм та Л. Дмитрієв, якому належить праця з основ вокальної педагогіки. У вузькій спрямованості працювали Л. Горлова, яка, зокрема, вивчала тонкощі формування професійної компетентності педагога на фоні застосування комплексного під-

ходу до опанування вокальної майстерності, В. Кузнецов – автор розвідки про теорію й методику процесу навчання та творчості аматорських ансамблів і колективів, а також І. Сілантьєва, що безпосередньо наголошувала на важливості комплексності у процесі виховання вокаліста-актора як вимогу сучасної естради.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Спів залучає найрізноманітніші ресурси організму людини: це й анатомічні, психофізіологічні, а також чуттєво-емоційні та інтелектуальні сили вокаліста. Кожен виконавець конструює власну індивідуальність на основі унікальної комбінації елементів вищезазначених структур організму. Задача вокального педагога – у застосуванні комплексного підходу до виховання цієї індивідуальності. Але існує нагальна потреба у єднальній ланці даних елементів. Вважалося, що ці процеси можна організувати та вдосконалювати як самостійні. Крім того, акцент робився на формуванні не цілісної особистості, а окремих її якостей, тобто порушувався принцип всебічного і гармонійного розвитку особистості. Спираючись на теорію та наявний педагогічний досвід, у цій статті зроблена спроба осмислити сутність комплексного підходу до виховання, а також дати його структурно-змістовну характеристику.

Формулювання цілей статті. Дане дослідження має ціллю проаналізувати особливості застосування комплексного підходу у контексті музичної педагогіки, виходячи з принципу всезагального характеру виховання індивідуальності естрадного виконавця, що поєднує у своїй постаті одночасно й вокаліста, й актора. Гостра необхідність у такому підході виникла через те, що у педагогіці виховання останніми десятиліттями фактично розглядалося як сума окремих процесів, які складають його структуру.

Викладення основного матеріалу дослідження. Му-

зична естрада займає нині одне з провідних місць у структурі явища, яке отримало назву масової культури. Пропагована практично всіма сучасними засобами масової інформації (насамперед радіо й телебаченням) музична естрада користується широкою популярністю у слухачької аудиторії. Всіляко сприяє пропаганді музичної естради також індустрія звукозаписів. Ігнорування впливу цього культурного поля на смаки широкої публіки, її естетичні критерії та орієнтири, запити, потреби тощо не є можливим.

«Однією з форм людської активності є музична діяльність, а також така її галузь, як вокальне виконавство» [4, с. 119]. Як будь-який фахівець озброєний знаннями і певними прийомами, так і співак, незалежно від манери й стилю виконання, повинен опанувати основи вокальної майстерності. Це його головний інструментарій, база, на якій потім викристалізовується індивідуальність вокаліста. Багато педагогів-вокалістів називають цей процес постановкою голосу, тобто пристосуванням і розвитком його для професійного співу, який є не чим іншим, як функцією організму, що формується в еволюційному розвитку. Тобто вокал – це один з різновидів діяльності організму як цілого, а тому можна констатувати, що спів підпорядкований тим же основним закономірностям, які характерні й для всіх інших функцій організму. Голос є інструментом вокаліста, але, як і інші музичні інструменти, він потребує правильного налаштування, яким є постановка голосу. У ході цього процесу виробляються необхідні співочі навички та звички, що оформлюються через взаємодію та взаємозалежність тренування м'язів, з одного боку, та виховання слуху – з іншого. Педагог на початковому етапі тут грає чи не найголовнішу роль. Його завдання – надати вокалісту всі слухові еталони, яких він потребує. Ці еталони потрібні для регуляції роботи голосового апарату. У подальшому якість оволодіння цими нормами визначає виконавську майстерність співака. Вокаліст задалегідь чітко уявляє собі музичну фразу, що пропонується йому для виконання, але тут має значення не тільки технічний аспект вокалу, інтонація, динаміка, манера звукоподачі, але й наявність сценічних елементів.

Відтак, постановка голосу вокаліста – це вдосконалення координації власне його голосу (анатомо-фізіологічний фактор) та слуху («культура розуміння»), оволодіння спеціальною технікою дихання. Співак має домогтися рівного звучання свого голосу на всьому діапазоні, сформуванню правильну позицію резонаторних відчуттів, виробити чітку дикцію. Не остання роль належить також розвитку сили й рухливості голосу, у тому числі розширенню звукового та динамічного діапазону співака. Оволодіння вищезазначеною майстерністю залежить не лише від старання самого вокаліста, але й від праці та конкретно-спрямованих дій педагога. Професор Л. Дмитрієв відзначає: «Якщо поставити питання, з чого треба починати заняття – з дихання, з роботи гортані або з укладання мови, то правильним була б відповідь: з того недоліку, який заважає хорошему голосутворенню найбільше. Цей кардинальний недолік і повинен бути першим узятий в роботу, на боротьбі з ним має бути

зосереджена вся увага педагога й учня, при цьому, природно, доводиться якийсь час миритися з іншими недоліками, залишати їх виправлення на пізніші етапи» [3, с. 251].

Музика закликає до психологізації виконавської діяльності, до виховання у вокаліста чуйного внутрішнього слуху й допитливого розуму для осягнення задуму композитора, який прагнув до граничної точності та виразності, закарбовуючи в музиці почуття, думку й кожен душевний порух. За умови професійного зосередження не стільки на своїй власній сутності, скільки на внутрішньої природі сценічного втілення та вміння створити з нього твір мистецтва, кожен виконавець може стати неповторним знавцем власних можливостей і розтиснути лещата штампів.

Головною цінністю, виробленою естрадним виконавцем, а по суті актором, яки діє у злагоді з театральною природою естрадного номера, є, відповідно, вокально-сценічне його втілення: психофізична природа артиста, яка добровільно опинилася у владі власного творіння, відгукується безпосереднім переживанням сценічного буття, об'єктивуючи його в мистецтві образно-сислового інтонування, ігри тембрів, пластичних форм. У зв'язку з цим, увага виконавця настійно звертається на вивчення шляхів, що ведуть до перетворення артиста.

І. Сілантьєва, зокрема, зазначає, що «артистизм розглядається як ключова умова розвитку інтерпретаційних здібностей, уміння швидкої зміни персонажного стану й самопочуття, налаштування на той чи інший емоційний модус, надання характеру, мислення героя твору й дія у руслі його логіки» [7, с. 8]. Йдеться про володіння спеціальною психотехнікою, яка спонукає вокаліста до акторського самовираження.

Залежно від особливостей самосвідомості традиційно визначаються два основних типи виконавця:

1) вокаліст-суб'єктивіст, який розподіляє свої індивідуальні риси між своїми естрадними втіленнями, привносить особистісний зміст у кожен образ, роблячи героя сцени причетним до власної біографії, логіки, емоційного життя;

2) виконавець-об'єктивіст, що вміщує в естрадний номер цілий світ людей, аж ніяк не схожих з його власним душевним складом.

Певні труднощі представляють для співака-актора ті ролі, у яких задум композитора-об'єктивіста входить у протиріччя з суб'єктивною природою виконавця. Музична метамова, виступаючи умовністю вищого порядку, ніж мова драми, в силу архетипичності, емоційної щедрості й напруженості, приваблива для співака-актора. Музичний настрій, як фактор перевтілення, збуджує емоційну природу вокаліста й провокує його покинути повсякденну реальність, знайти себе-іншого у віртуальному світі. Великий вплив спричиняє на виконавця й загальна музична атмосфера.

З приводу належного сценічного номеру багато пише Л. Баренбойм: «Ідеальне виконання – це серйозно продумана й глибоко просякнута почуттями думка композитора..., яка стала особистим надбанням виконавця <...>»

область навчання музично-виконавському мистецтву має бути розширена..., повинна включати виховання «культури розуміння», «сили волі й характеру», високої етичності <...>, вихідні позиції деяких течій театральної та музичної педагогіки виявляються близькими одна одній і ця близькість у значній мірі обумовлена тим прагненням передати правду людських переживань, яке у кінцевому рахунку й направило... пошуки нових методів навчання» [2, с. 7–8]. По суті, дослідник описує саме те, що сьогодні називається комплексним підходом у педагогіці.

Але повернемося до питання музичної атмосфери. Цей феномен постає важливим у театральному мистецтві – «душа вистави» як стимул перевтілення (про це говорив ще А. Чехов). В естрадному номері, у камерному вокальному творі саме музика створює ту чи іншу атмосферу, де виникає пейзаж, відбуваються події, протікають переживання персонажа, втілюваного вокалістом на сцені. Музиці, як і атмосфері у чеховському розумінні, належать такі властивості: спонукати до діяльності творчі сили душі виконавця; впливати на зміст слів і сценічних позицій, манеру, пластику, почуття, настрої; приводити виконавців ансамблю до ритмічної єдності.

Воля атмосфери спонукає до дії волю виконавця. Високий ступінь споріднення атмосфери й музики полягає у тому, що вони розвиваються в часі та здійснюються як дія, процес, у який, через процесуальність композиторського й ототожненого з ним власного мислення й переживання, втягується виконавець. Він стає учасником створення музичної атмосфери – емоційно-змістовного середовища сценічної дії.

Природним є й відсилка до проблеми репертуару. В. Кузнецов пропонує здійснювати вибір естрадного репертуару на основі наступних принципів:

- 1) художня цінність та естетична значущість музичних творів;
- 2) доступність для виконання;
- 3) педагогічна доцільність;
- 4) тематичне, жанрове та стильове розмаїття [6, с. 59–61].

Ураховуючи вищезазначені компоненти конструювання індивідуальності вокаліста, можна зробити ремарку з приводу відмінності основних понять комплексного підходу. Основні елементи цієї моделі в їхній ієрархічній послідовності – це «індивід», «особистість» та «суб'єкт діяльності», і, нарешті, «індивідуальність». Індивід – людина як природна психофізична істота, представник біологічного виду *Homo Sapiens*. Його природні властивості, з одного боку, детерміновані спадковістю, з іншого – біологічними й соціальними чинниками середовища. До природних властивостей відносяться стать і вік людини, пропорції тіла, будова голосового апарату, що визначає тембр, регістр та інші акустичні характеристики голосу виконавця. До психофізіологічних особливостей індивіда відносяться форми реактивності організму (психовегетативна, психомоторна) і психофізіологічні функції (сенсорно-перцептивна, вербально-логічна, мнемонічна, моторна, тонічна). Кожна людина характеризує-

ться властивим лише їй типом чутливості, сенситивності, яка входить до структури темпераменту. Темперамент і задатки інтегрують усі елементи індивіда й завершують його структуру. Стосовно виконавської (зокрема, естрадно-вокальної) діяльності можна розглядати різні типи виконавців відповідно до особливостей їхньої фізіологічної та психологічної конституції.

Особистість – це комплекс соціальних і психосоціальних властивостей людини. Мотивація, внутрішні установки, ціннісні орієнтації, моральні стосунки, поведінка, характер – усе це входить до структури особистості. З точки зору естрадного виконавця, дані властивості є визначальними у формуванні іміджу співака, вони впливають на манеру виконання, відповідно до цих властивостей формуються акторські якості вокаліста.

Суб'єкт – це людина як носій предметно-практичної діяльності, до різних видів якої відносяться: праця, спілкування, пізнання, гра, навчання тощо. Професійна діяльність – найважливіша складова життєдіяльності суб'єкта. Саме в професійній діяльності формується індивідуальність естрадного вокаліста.

Складовими професійної діяльності співака є: формування технічних навичок; формування професійної самосвідомості; формування акторських навичок і набуття досвіду сценічних виступів.

Індивідуальність – це вищий рівень розвитку людини, замкнута саморегулююча система, яка є результатом злиття та інтеграції всіх властивостей людини як індивіда, особистості й суб'єкта діяльності. На формування індивідуальності впливають не лише зовнішні фактори (середовище, виховання, спосіб життя), але й відбувається також і «конструювання особистості зсередини», коли індивідуальність сама детермінує свій розвиток на основі самосвідомості. У становленні індивідуальності естрадного вокаліста-виконавця важливим є формування світогляду, громадянської позиції, ціннісних установок.

Історія музики знає досить тривалий період, коли основним завданням методики навчання вокалу чи опанування гри на музичних інструментах був саме розвиток техніки учня [6, с. 173]. Д. Аспелунд у книзі «Розвиток співака і його голосу» не дарма говорить про те, що основна увага педагогіки приділялася голосовому апарату, а такі складові вокального мистецтва як соціальна природа співу, психологія виконавця («хід думок і почуттів співака») залишалися в тіні [1]. Комплексний підхід до справи виховання власне компенсує цей дисбаланс. Він ґрунтується на положенні філософії про загальний зв'язок, взаємодію та цілісність предметів, явищ у природі й суспільстві. Це положення виражає одну з основних рис діалектичного методу. Воно дозволяє розглядати природу й суспільство не як випадкове скупчення предметів, явищ, а як єдине ціле, де всі предмети, явища органічно пов'язані один з одним, залежать й обумовлюють один одного.

Висновки з даного дослідження. Ідея цілісності виховного процесу здійснюється через комплексний підхід.

Комплексність означає єдність цілей, завдань, змісту, методів і форм виховного впливу і взаємодії. База комплексного підходу до виховання, її теоретичні основи впливають з розуміння суспільного життя, із самої сутності теорії й практики виховання. Суть комплексного підходу в повному сенсі можна зрозуміти тільки в тому випадку, якщо він досліджується на основі таких фундаментальних категорій, як єдність і різноманіття світу, загальний зв'язок явищ, їхня взаємодія і цілісність, одиничне, особливе і загальне, суспільна та індивідуальна свідомість. В естрадному виконавстві комплексність забезпечує баланс домінуючої спеціалізації виконавця, а також периферійних елементів загальної культури вокаліста.

Список використаних джерел

1. Аспелунд Д. Л. Развитие певца и его голоса. Москва; Ленинград : Музгиз, 1952. 191 с.
2. Баренбойм Л. А. Музыкальная педагогика и исполнительство. СПб.: Музыка, 2005. 336 с.
3. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. Москва: Музыка, 2010. 368 с.
4. Горлова Л. Г. Формирование профессиональной компетентности педагога на фоне комплексного подхода к проблемам вокального обучения // *Образование и культура*. 2012. №3 (6). С. 118–120.
5. Кузнецов В. Г. Теория и методика учебно-творческого процесса в любительских эстрадных оркестрах и ансамблях. Москва: Музыка, 2000. 246 с.
6. Психология музыкальной деятельности: 2. Теория и практика / Под ред. Г. М. Цыпина. Москва: Академия, 2003. 368 с.
7. Силантьева И. И. Основы психологии вокально-сценического перевоплощения: учеб.-метод. пособ. для музык. вузов. Москва: Кириллица, 2008. 54 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 05.06.2018

Остапенко Л. В., Ковмир Н. В. Комплексный подход к воспитанию индивидуальности эстрадного исполнителя.

А *Посвящается комплексному подходу в музыкальной педагогике. Его цель – баланс между технической стороной воспитания эстрадного вокалиста, а также между его общей культурой, обычно остающейся на периферии внимания педагога. Исполнитель в данном случае объединяет в себе черты как певца, так и актёра, которому необходимо владеть не только вокальной техникой, но и комплексом театральных, пластических и других средств сценической выразительности.*

Ключевые слова: исполнительское мастерство; комплексный подход в педагогике; музыкальная педагогика; эстрадное исполнительство; индивидуальность вокалиста

Ostapenko Lilia, Kovmir Natalia. Complex Approach to the Education of the Pop Artist's Individuality.

S *The paper is devoted to the complex approach to the musical education. Its goal is to make balance between the technical side of the education of the pop vocalist and his/her general culture, which usually remains on the periphery of the teacher's attention. The performer in this case combines the features of the singer and the actor, who needs to own not only vocal technique, but also a complex of theatrical, plastic and other means of stage expressiveness.*

Key words: performing skill; complex approach in pedagogy; musical pedagogy; pop performance; individuality of the vocalist